

BAiD

Balıkesir İlahiyat Dergisi - Balıkesir Theology Journal

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 10.08.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28.10.2021

DİN HİZMETLERİ UZMANLIĞI GÖREV ALANLARINDA TEORİ-UYGULAMA BİRLİKTELİĞİ

Safnaz Asri*

Öz

Diyanet İşleri Başkanlığı din hizmetleri, ihtiyaçlar çerçevesinde gerçekleştirilen yeni açılımlar sonrası, farklı ve geniş kesimlere hitap etmeye başlamıştır. Zaman içinde hedef kitlesi yanında sorumluluk ve vasıtaları değişen alanda, pek çok meslek grubu görev almıştır. 1997 yılında ihdas edilen din hizmetleri uzmanlığı da bunlardan biri olmuştur. Başkanlık tüm kadroları gibi din hizmetleri uzmanlığı görev alanlarını, yasal süreçlere uygun belirlemiştir. Fakat yapılan teorik belirlemelerin uygulamaya ne kadar etkin ve verimli aktarıldığının tespiti, gereklilik kabul edilerek çalışmaya konu edilmiştir. Nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla verilerin toplandığı araştırmada, hizmetin planlanması ve uygulanmasına katkı sağlayacak önemli bulgulara ulaşılmıştır. Sonuçlar, ilgili yönergedeki maddelerin tamamının farklı din hizmetleri uzmanları tarafından uygulamaya aktarıldığını ortaya koymuştur. Ancak her maddenin ayrı uzmanlık ve eğitim gerektirmesi, bir kişinin bunların hepsinde görevlendirilebilmesi gibi hususlar, teori-uygulama birlikteliği için çözülmesi gereken problemler olduğunu düşündürmüştür. Buradan hareketle din hizmetlerinde büyük bir alanı kapsayan görevlerin yeniden ele alınarak eğitim çalışmalarıyla desteklenmesinin başarıyı attıracağı kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din hizmetleri uzmanları görev alanları, din hizmetleri uzmanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, din hizmetleri, yaygın din eğitimi.

RELIGIOUS SERVICES SPECIALTY IN WORK AREAS THEORY-PRACTICE UNISON

Abstract

Presidency of Religious Affairs religious services has begun to appeal to different and broad segments after new expansions realized within the framework of needs. Many professional groups have been involved in the area whose responsibilities and means change over time, besides the target audience. One of those was the religious services specialty which was established in 1997. Like all presidential staff, the Presidency of Religious Affairs has determined work areas of religious services specialists by legal processes. However, the determination of how effectively and efficiently the theoretical determinations are transferred into practice has been the subject of study by accepting the requirement. In the research in which data were collected through semi-structured interview, one of the qualitative research techniques, have been reached important findings that will contribute to the planning and implementation of the service. The results

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

e-mail: safnaz.asri@ikcu.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-9546-8578>

Atıf/Citation: Asri, Safnaz. "Din Hizmetleri Uzmanlığı Görev Alanlarında Teori-Uygulama Birlikteliği". *BAİD* 14 (Aralık 2021), 275-303.

revealed that all of the items in the relevant directive were put into practice by different religious services experts. But, issues such as an officer can be assigned to all of these and each item requires separate expertise and training suggested that there are problems that need to be solved for theory-practice unison. From this point of view, it has been concluded that reconsidering the work areas covering a large area in religious services and supporting them with educational studies will increase success.

Keywords: Work areas of religious services experts, religious services specialists, Presidency of Religious Affairs, religious services, non-formal religious education

Giriş

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), birey ve toplumun İslam diniyle ilgili eğitim, rehberlik ve uygulama ihtiyaçlarını karşılamak üzere 3 Mart 1924'de kurulmuştur.¹ Bu tarihten günümüze kadar yasalarla belirlenen ve 633 sayılı kanunda "İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek..."² şeklinde ifade edilen görevlerini yerine getirmiş ve getirmektedir. DİB kendine verilen, yapılış amacı, şekli ve etkinlikleri ile itibari yaygın eğitim³ kapsamında değerlendirilen bu çalışmalarını genel olarak din hizmetleri ve eğitim hizmetleri şeklinde iki ana kategoride sürdürmektedir.⁴

Eğitim hizmetlerini Kur'an Kursları ve hizmet içi eğitim faaliyetleri ile yürüten DİB, din hizmetlerinde daha geniş bir etkinlik alanına sahip olmuştur. Zaman içinde farklılaşan ihtiyaç ve beklentiler ile din hizmetlerinin kapsam ve boyutları genişlemiştir. Özellikle son yıllarda yeni toplumsal ve bireysel talepler çerçevesinde mabet ve ibadet alanlarıyla birlikte din hizmetlerinin sosyal ve kültürel boyutlarında dikkat çeken gelişmeler kat edilmiştir.⁵ Nitekim teşkilat yapısında 2010 yılındaki değişiklikle Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün beş daire başkanlığı ile teşekkülü, bunlar arasında Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı ile Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın yer

1 Şeriye ve Evkaf ve Erkânı Harbiye Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun (ŞEEHUVİDK), 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340, Kanun No. 429, md. 1.

2 Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (DİBKGHK), Resmi Gazete 12038 (2 Temmuz 1965), Kanun No. 633, md. 1.

3 Millî Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği (MEBYEKY), Resmi Gazete 27587 (21 Mayıs 2010), md. 3/1-p.

4 Bkz. *Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı (Tarihçe-Teşkilat-Hizmet ve Faaliyetler)*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1999), 491-695.

5 Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü" (Erişim 27 Haziran 2021).

alması,⁶ 2016 yılındaki Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın⁷ açılması, hizmet alanında yaşanan değişimin göstergeleri arasında yer almıştır.

DİB, merkez teşkilatında müdürlük ve daire başkanlıkları ile üzerine aldığı, içeriği zenginleşen, alan ve kapsamı genişleyen din hizmetlerini uygulamaya aktarmada, taşra teşkilatında il/ilçe müftülükleri bünyesinde istihdam ettiği ve farklı unvanlarla hizmet veren görevlilerden yararlanmıştır. Bu bağlamda DİB din hizmetleri için 1997 sonrası ihdas edilen ve özellikle sosyal kültürel içerikli din hizmetlerinde etkin çalışan ve önemli sorumluluklar yüklenen görev alanlarından biri, din hizmetleri uzmanlığı (DHU), görevlileri de din hizmetleri uzmanları olmuştur.

Dönemin siyasi ve toplumsal olayları ile bunların din eğitimi ve din hizmetlerinde ortaya çıkardığı boşluğun etkisiyle⁸ Şubat 1997'de DİB'nin başlattığı çalışmaların⁹ ve kadro ihdasının ardından¹⁰ Aralık 1997'de ilk din hizmetleri uzmanı ataması yapılmıştır. Ancak din hizmetlerinde kadınlara yönelik hizmetlerin ülkede kendini farklı ortamlarda önemli bir ihtiyaç olarak göstermesi ve alanda verimliliği arttırmak düşüncesi, DHU kadrosunun ortaya çıkışı ve gelişmesinde asıl etken olmuştur. Nitekim ilk atanan uzmanlarda;

⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kurulu ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (DİBKGHK), Resmi Gazete 27640 (13 Temmuz 2010), Kanun No. 6002, md. 23.

⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Merkez Teşkilatında 1 Adet Daire Başkanlığı Kurulması ve Kadrolarında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Karar (DİBMTDBK), Resmi Gazete 29899 (25 Kasım 2016), Bakanlar Kurulu Kararı. 2016/9492, md. 1.

⁸ Bkz. Ahmet Ağırakça "28 Şubat Kışkacında Üniversitelerimiz", *28 Şubat Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi*, (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2007), 127-131; Nilüfer Göle, *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine* (İstanbul: Metis Yayınları, 2011), 151; Mehmet Ali Birand - Reyhan Yıldız, *Son Darbe 28 Şubat* (İstanbul: Doğan Kitap Yayınevi, 2012), 187-188.

Bu dönemde Batman ilinde yaşanan intihar olaylarının kadronun ve görev alanının ihdasına etkisi için bkz. İdris Deniz - Aysel Günindi Ersöz - Nihal İldeş - Nesrin Türkarıslan, "2000 Yılları Resmi Kayıtlarından Batman'da Gerçekleşen İntihar ve İntihar Girişimleri Üzerine Bir İnceleme," *Aile ve Toplum*, 1/4 (2001), 24-48; Diyanet İşleri Başkanı Sayın Mehmet Nuri Yılmaz'ın Batman İlimizde Yoğunlaşan İntihar Olayları İle İlgili Yaptığı Basın Toplantısı, (5 Ekim 2000), <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/TURKHABER/2000/4ekim/T6.htm>, 07.02.2006.

⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Dairesi Başkanlığı'nın (DİBPDB) 30.01.97 Tarih ve B.02.1.DİB.0.71.00.01/623-104 Sayılı Yazısı.

¹⁰ Bakanlıkların Bazıları ile Bağlı ve İlgili Kuruluşlarına Ait Kadro Değişikliği Hakkında Karar (BBİKAKD), Resmi Gazete 23142 (Mükerrer) (16 Ekim 1997), Bakanlar Kurulu Kararı. 97/10015, 291.

yükseköğretim mezunu olmak ve “bayan olmak” şartı aranmıştır.¹¹ Atama şartları, ilerleyen yıllarda mesleğe yüklenen rolün de etkisiyle değişiklik göstermiş ve 1999, 2004, 2006, 2011, 2013, 2014, 2015 ve 2017¹² yıllarında sekiz defa değişmiştir.

2010 sonrası erkeklerin yer almaya başladığı kadrolarda DHU'nun görev alanları, süreç içerisinde farklılık göstermiş; 1997'den günümüze 2000, 2009, 2017¹³ ve 2019¹⁴ yıllarında güncellenmiştir. Bu belirlemelerde görev alanına

¹¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Dairesi Başkanlığı'nın (DİBPDB) 10.12.97 Tarih ve B.02.1.DİB.0.71.00.08/012-2306 Sayılı Yazısı.

¹² DHU atama şartları için bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav, Atama, Nakil ve Görevde Yükselme Yönetmeliği (DİBSGY), Resmi Gazete 23885 (23 Kasım 1999), md. 9/19; Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği (DİBAYDY), Resmi Gazete 25564 (25 Ağustos 2004), md. 6/6; Diyanet İşleri Başkanlığı Görevde Yükselme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (DİBGYYD), Resmi Gazete 26191 (7 Haziran 2006), md. 6/g; Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği (DİBAYDY), Resmi Gazete 28095 (25 Ekim 2011), md. 6/d; Diyanet İşleri Başkanlığı Görevde Yükselme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (DİBGYYDY), Resmi Gazete 28533 (19 Ocak 2013), md. 1/e; Diyanet İşleri Başkanlığı Görevde Yükselme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (DİBGYYDY), Resmi Gazete 29033 (14 Haziran 2014), md. 2/e; Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği (DİBAYDY), Resmi Gazete 29327 (15 Nisan 2015), md. 8/e; Diyanet İşleri Başkanlığı Görevde Yükselme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (DİBGYYDY), Resmi Gazete 30254 (28 Kasım 2017), md. 2/8.

¹³ 1997 sonrası 2017'ye kadar DHU görev alanlarındaki değişim için bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Dairesi Başkanlığı'nın (DİBPDB) 23.02.2000 Tarih ve B.02.1.DİB.0.12.00.01/0/239-264 Sayılı Din Hizmetleri Uzmanlarının Görevleri ile İlgili Yazısı; Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi (DİBGÇY), Diyanet İşleri Başkanlığı (2002), md. 100; Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi (DİBGÇY), Diyanet İşleri Başkanlığı (2017), md. 64.

¹⁴ DİB Görev ve Çalışma Yönergesinin 64. maddesinde DHU'nun görevleri:

- Din hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde topluma sunulması konusunda araştırmalar yapmak, projeler geliştirmek, teklifler sunmak ve raporlar hazırlamak.
- Başkanlığın kurumlar arası iş birliği yoluyla sunduğu hizmetlerin yürütülmesinde görev almak.
- Başkanlığın gençlere yönelik çalışmaları ile aile ve dini rehberlik büro veya merkezlerinde görev almak.
- Öğrenci yurtları, gençlik merkezleri ve kampları, ceza infaz kurumları, sağlık kuruluşları, sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde iş birliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunmak.
- Göçmen, engelli, bağımlı gibi toplumun desteğe muhtaç kesimlerine yönelik manevi danışmanlık hizmetleri yürütmek.
- Görev alanı ile ilgili seminer, panel, sempozyum ve benzeri bilimsel etkinliklere katılmak, kurumsal kültürün gelişmesine katkıda bulunmak.
- İhtiyaç duyulması halinde vaaz ve irşat faaliyetlerinde bulunmak.
- Görev alanı ile ilgili konularda verilen diğer görevleri yapmak.” şeklindedir. DİBGÇY, md.64. (Değ:28.11.2019 tarihli ve 774510 sayılı Başkanlık Onayı).

bakış ve DİB'nin din hizmetleri alanlarındaki çalışmalarının etkisiyle dikkat çeken yenilikler yapılmıştır. İlk iki görev alanı genel itibari ile birbirine benzer iken sonrakilerde bir öncekinde bulunmayan pek çok hususa yer verilmiştir. Özellikle 2019'da, Başkanlığın işbirliği protokolleriyle hizmet verdiği farklı kurumlar (öğrenci yurtları, sağlık kuruluşları ve sosyal hizmet kurumları vb.) ile toplumun desteğe muhtaç (göçmen, engelli, bağımlı vb.) farklı sosyal kesimlerine yönelik manevi destek ve danışmanlık, görev alanı içine alınarak önemli bir değişim yaşanmıştır.

Din hizmetlerinin planlama ve uygulamasına kadar her aşamada aktif rol üstlenen DHU ve din hizmetleri uzmanlarının görev alanlarındaki değişim yanında şu anda sorumlu olunan hususlar ve bunların uygulamaya nasıl aktardıklarını ortaya koymak, özelde meslek genelde din hizmetlerinin verimliliği açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda tarihi süreç ve görevlilerin özellikleri çerçevesinde sorunların belirlenmesi, görev alanlarının yeniden oluşturulması, karşılaşılan zorlukların giderilmesi için konu, araştırılması gereken önemli bir problem alanı olarak düşünülmüştür. Şüphesiz daha başarılı ve sağlıklı görüş geliştirmek için DHU mesleğinin, tüm yönleriyle ayrıntılı olarak ele alınması gerekmektedir. Fakat çalışmanın özelliği ve sınırlıkları dikkate alınarak konu; din hizmetleri uzmanlarının görüşleri çerçevesinde görev alanlarının uygulamaya aktarılma durumu olarak belirlenmiştir.

Çalışmada öncelikle DHU görev alanları ve uygulanabilirlikleri, sahada hizmet veren din hizmetleri uzmanlarının görüşlerinden hareketle değerlendirilerek mesleğin daha nitelikli bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla alandaki ikinci akademik çalışma olması dolayısıyla da¹⁵ kendisinden sonrakilere katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Hem akademik araştırma yapanların hem de DİB'nin dikkatlerini alana yönelterek DİB'nin görev ve çalışma alanlarıyla ilgili belirlemelerinin etkinliğini DHU özelinde tartışmaya açmak ise araştırmanın bir diğer amacı olmuştur.

Konunun sınırlıkları ve içerikle ilgili belirlemeler dikkate alınarak problem cümlesi; "Taşrada görev yapan din hizmetleri uzmanlarının DİB Görev ve

¹⁵ Recep Yaparel & Halit Ev, "Din Hizmetleri Uzmanlarının Yeterliklerini Belirleme," (Yayımlanmamış Bildiri), *Din Görevlilerinin Yeterlikleri Tartışmalı İlimi Toplantı 11-12 Mart 2004*, Kayseri.

Çalışma Yönergesi'nde belirlenen görev ve sorumluluklarını uygulamaya aktarma durumları nedir?" şeklinde oluşturulmuştur. Temel problemden hareketle şekillendirilen alt problemler de şöyle belirlenmiştir:

- Din hizmetleri uzmanları, görev alanları içerisinde yer alan maddelerin uygulamaya aktarılmasına tecrübeleri çerçevesinde nasıl yaklaşmaktadır?
- Din hizmetleri uzmanlarının görev alanlarıyla ilgili eğitime ihtiyaç duyma ve bu ihtiyacı karşılama konusundaki düşünceleri nasıl oluşmaktadır?
- Din hizmetleri uzmanları, görev alanlarının DİB'nin diğer görev alanlarından ayrılması konusunda ne düşünmektedir?
- Din hizmetleri uzmanları, görev alanları ve bunların uygulamaya aktarılmasında sorun olarak hangi konuları öne çıkarmaktadır?
- Din hizmetleri uzmanlarının görev alanlarında daha nitelikli bir uygulama ve din hizmeti için önerileri nelerdir?

Yöntem

Nitel araştırma özelliği taşıyan çalışmada veriler, doküman inceleme ve görüşme yöntemleri kullanılarak elde edilmiştir. Doküman incelemeye araştırmanın bilimsel ve akademik temellerinin oluşturulması ve alan yazındaki bilimsel birikimden yararlanma noktasında başvurulurken; görüşmeden konunun temel verilerini yani katılımcıların DİB Görev ve Çalışma Yönergesi'nde belirlenen hususların uygulamaya aktarılmasıyla ilgili düşüncelerini tespit etmede yararlanılmıştır.

Problem ve amaç çerçevesinde güncel ve kendine özgü bir durumu sınırları bağlamında inceleyen nitel araştırma desenlerinden durum çalışması¹⁶ çerçevesinde çalışma hazırlanmış, planlamadan-raporlaştırmaya kadar tüm aşamalar bu desen çerçevesinde yürütülmüştür. Alan yazındaki bilimsel birikim ve kuramsal temellendirmelerin göz önünde bulundurulduğu ve yarı yapılandırılmış görüşme türünün tercih edildiği çalışmada sorular, açık uçlu, esnek, açıklamaya ve ekleme çıkarma yapmaya olanak tanıyacak şekilde hazırlanmıştır.¹⁷

DİB'den alınan bilgilerde 2020 yılında taşra teşkilatında 758 din hizmetleri uzmanının çalıştığı görülmüştür. Araştırmanın sınırlıkları ve tercih edilen yöntem dikkate alınarak çalışma grubu, görevliler arasından kartopu tekniği ile

¹⁶ Hanife Akar, "Durum Çalışması", *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*, ed. Ahmet Saban - Ali Ersoy (Ankara: Anı Yayıncılık, 2017), 144-145,149.

¹⁷ Burce L. Berg & Howard Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. ed. Hasan Aydın (Konya: Eğitim Kitabevi, 2015), 133.

oluşturulmuştur.¹⁸ Bunun için önce İzmir ve Ankara'daki tecrübeli görevlilere ulaşılmış, daha sonra onların yönlendirmeleri ile diğer katılımcılar belirlenmiştir. Çalışmada bu iki il yanında örneklem grubunun görev yaptığı yerler Ağrı, Aksaray, Antalya, Balıkesir, Burdur, Isparta, Kütahya, Konya ve Manisa olmuştur. Araştırma sorularına verilen cevaplardaki tekrarlar dikkate alınarak¹⁹ katılımcı sayısı 20 ile sınırlandırılmıştır. DİB'nin din hizmetleri uzmanlarının görev alanları ile ilgili planladığı değişiklik dikkate alınarak Aralık 2019'da gerçekleştirilen çalışmada, bir katılımcının verdiği bilgilerin kullanılmasından vazgeçmesiyle 19 görevlinin görüşleri analiz ve raporlaştırmada kullanılmıştır. Bunların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, daha önce yapılan iş ve süre ile DHU sürelerindeki dağılımları şöyle oluşmuştur.

Tablo 1: Din Hizmetleri Uzmanları ile İlgili Genel Bilgiler

Cinsiyet	Yaş	Eğitim Düzeyi	Daha Önce Yapılan İş ve Süre	DHU'da Süre
K1	40	Lisans	Öğretmen-5/KK.Ö.-3	7
K2	42	Lisans	Öğretmen-5	13
K3	52	Lisans	K. K. Ö.-9	14
K4	42	Lisans	K. K. Ö.-4	13
K5	48	Y. Lisans	Öğretmen-11	16
E1	43	Lisans	İmam Hatip-10	2
E2	44	Lisans	Müezzin Kayyım-8	2
E3	48	Y. Lisans	İmam Hatip-19	5
E4	35	Lisans	İmam Hatip-6	2
E5	36	Lisans	İmam Hatip-9	4
E6	41	Doktora	İmam Hatip-12	4
E7	29	Y. Lisans	İmam Hatip-7	1
E8	30	Lisans	İmam Hatip-8	1
E9	40	Lisans	İmam Hatip-10	1
K6	29	Y. Lisans	K. K. Ö.-6	1
K7	37	Y. Lisans	K. K. Ö.-14	4
K8	36	Y. Lisans	K. K. Ö.-8	1
K9	43	Y. Lisans	K. K. Ö.i-11	11
K10	28	Lisans	K.K. Ö.-5	1

Tabloya göre 10 kadın, 9 erkekten oluşan katılımcıların yaş aralıkları 52-28'dir. Ancak görevliler en çok kırklı yaşlarda bulunmaktadır. Eğitim düzeyleri, lisans ve lisansüstünde birbirine yakın olup üç kişi dışında daha önce çalışılan kurum, DİB'dir. Verilerde görev süreleri 16 ile 1 yıl arasında değişmekle birlikte burada en fazla bir yıl süre aralığı dikkat çekmektedir.

¹⁸ Aysel Aziz, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri* (Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım, 2008), 55-57.

¹⁹ Ali Yıldırım & Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin, 2006), 115.

Örneklem grubunun görev yaptıkları coğrafi konumların dağılımı dolayısıyla görüşmeler dijital ortamda yapılmış,²⁰ hızlı not alma ve ses kaydı ile saklanmıştır. Görüşme süreci ve sonrasında, durum çalışması deseninde planlanan çalışmalar için gerekli olan etik tutumlar, inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık, teyit etme ve bilgi kaynaklı olma ilkeleri çerçevesinde hareket edilerek geçerlik ve güvenilirlik²¹ sağlanmıştır. Ulaşılan verilerin analizinde betimsel analiz tercih edilmiştir. Bunun için öncelikle belirlenen tema ve sorular çerçevesinde katılımcıların problemle ilgili verdiği bilgiler içerik ve ifadelendirme büyük ölçüde korunarak tablolaştırılmış; daha sonra görüşme sırası ile cinsiyetleri esas alınarak K1, K2, ..., E1, E2, ... şeklinde kodlanan katılımcı cevaplarından yapılan aynen alıntılardan da yararlanılarak bulgular farklı boyutlarıyla ele alınıp yorumlanmıştır.

2. Bulgular ve Değerlendirme

2.1. Din Hizmetleri Uzmanlarının Görev Alanlarını Uygulamaya Aktarmaları

Tablo 2: Görev Alanında Araştırma Yapmak, Proje Geliştirmek, Teklif Sunmak ve Rapor Hazırlamak

Görev alanlarının uygulamaya aktarılması konusunda ne düşünüyorsunuz?			
Madde	Görüş	Sayı	
a) Din hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde topluma sunulması konusunda araştırmalar yapmak, projeler geliştirmek, teklifler sunmak ve raporlar hazırlamak.	Bu madde ile ilgili bir etkinlikte bulunmadım. Maalesef bu tür çalışmalar yapmıyorum.	5	
	Bu madde ile ilgili çalışmalar yapmıyorum.	Yapılan Çalışma	
		Raporlama yapıyor ve raporlar çerçevesinde yapılması gerekenlerle ilgili önerilerde bulunuyorum.	4
		Bağımlılıkla ilgili çalışmalar yapıyor, proje üretiyor, raporlama yapıyorum.	3
		Raporlama işinde aktif olarak rol alıyorum.	2
		Çalıştığım alanda raporlama yapıyor ve görüş geliştiriyorum. Arkadaşlar da aynı işi kendi alanlarında yapıyor.	2
		Gençlik hizmetleri ile ilgili proje geliştiriyorum.	1
		Farklı birimler (ADRB, cezaevi, hastane, gençlik merkezleri vb.) için proje geliştiriyor ancak sadece ADRB'de uygulama yapıyorum.	1
		Müftülükte görevli arkadaşlar konuyla ilgili çalışma yapıyor.	1

Çalışmaya katılan din hizmetleri uzmanları, görevleri arasında bulunan ve alanın daha çok planlama ve değerlendirme boyutunu içeren a maddesini, özellikle din hizmeti sundukları paydaş kurumlardaki faaliyetleriyle uygulamaya aktardıklarını belirtmektedir. Bu durum, son yıllarda artan görevli

²⁰ Berg & Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 153-155.

²¹ Akar, *Durum Çalışması*, 160-163.

sayısının²² çalışma alanlarında ayrışmayı beraberinde getirmesi ile açıklanabilir. Tablodakilere ek olarak; “2017 sonrası maddenin uygulaması değişti.”(E1), “Çalışmalarda kadın-erkek arasında ayırım yapıyoruz.” (K6) şeklindeki katılımcı görüşleri de bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Ancak madde içeriği bütün olarak değerlendirildiğinde sadece raporlama yapma, belli alanla sınırlı kalma gibi hususların verimliliği olumsuz etkileyebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca veriler, maddede istenenlerin sahada tam olarak gerçekleştirilemediği kanaatine götürmektedir. Bunların yanında diğer yedi maddedeki görevleri ve alanda ihtiyaçlar çerçevesinde gelişmeyi etkileyen bir konuda, hiç çalışma yapmadıklarını, eğitimlerinin olmadığını dile getiren görevlilerin cevapları da dikkate alındığında, maddenin uygulanmaya aktarılmasının yeniden ele alınması gerektiği söylenebilir.

Tablo 3: DİB'nin Kurumlar Arası Din Hizmetlerinde Görev Almak

Görev alanlarının uygulamaya aktarılması konusunda ne düşünüyorsunuz?		
Madde	Görüş	Sayı
b) Başkanlığın kurumlar arası iş birliği yoluyla sunduğu hizmetlerin yürütülmesinde görev almak	Kurumlar arası çalışmalarla ilgili toplantılara katılmadım. Ancak sahada bu tür işlerde görev alıyorum.	7
	Kurumlar arası toplantılara temsilcisi olarak katıldım, bu tür projelerde yer aldım ancak uygulamada görev almadım.	5
	Bağımlılıkla ilgili kurumlar arası toplantılara katılıyor ve bağımlılıkla mücadelede aktif görev alıyorum.	3
	Bunula ilgili görev ayırımımız var. Müftülükte çalışan arkadaşlar toplantılara katılıyor, diğerleri sahada işleri yürütüyor.	2
	Bu tür çalışmaların nasıl yürütüleceği il müftülüklerine göre değişiyor.	2
	Kurumlar arası çalışmalarda temsilci olarak şube müdürü talep ediliyor. ADRB vaizi toplantılara katılıyor. Onlar bulunmadığında ben veya arkadaşlar gidiyoruz.	1
	Her vaize koordinatörlük verildi, onlar toplantılara katılıyor.	1

Tablodaki veriler, bir önceki maddede söylenenleri ve ulaşılan sonuçları açıklar mahiyette şekillenmekte ve bu bağlamda katılımcıların, farklılıklar bulunmakla birlikte, sahada aktif rol üstlenmekte, kurumlar arası işbirliğiyle yürütülen çalışmalarda görev aldıkları anlaşılmaktadır. Ancak karşı kurumun üst düzey temsilci talebi, müftülüklerin büroda ve sahada çalışan ayırımı, vaizlerin koordinatör tayin edilmeleri gibi sebeplerle toplantılara katılmayan görevliler,

²² 02.09.2006'da Diyanet İşleri Başkanlığı Bilgi İşlem Merkezi Müdürlüğü'nden ve 02.04.2021'de Diyanet İşleri Başkanlığı İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre 1997-2020 arası din hizmetleri uzmanı sayıları:

Yıl	K	E	Yıl	K	E	Yıl	K	E	Yıl	K	E
1997	1	-	2003	-	-	2009	62	-	2015	45	36
1998	2	-	2004	-	-	2010	64	1	2016	39	59
1999	-	-	2005	-	-	2011	65	1	2017	34	66
2000	21	-	2006	49	-	2012	61	1	2018	31	71
2001	-	-	2007	-	-	2013	56	1	2019	65	382
2002	-	-	2008	63	-	2014	54	36	2020	105	653

yürüttükleri çalışmaların düşünce geliştirme ve değerlendirme aşamalarında çok fazla yer almamaktadır. Bu durum, kurumlardaki hiyerarşik yapılanma ve görev taksimi gibi gerekçelerle açıklanabilirse de sahada bizzat hizmet veren ve görev alanlarının ilk maddesi bunu gerekli kılan din hizmetleri uzmanlarının yaptıkları çalışmaların planlanmasından değerlendirmesine kadar tüm aşamalarda bulunmaları, kurumlar arası din hizmetinde etkililik için yeniden değerlendirilmesi gereken bir husus olarak kendini göstermektedir. Tüm eğitim alanları gibi yaygın din eğitiminde de yerel şartların dikkate alınması gerekliliği,²³ belli konularda değişik yapmayı beraberinde getirmektedir. Fakat uygulamada bu husus dikkate alınırken idari yapılanmada kurumsal din hizmetinin gereği olarak müftülükler arasında birliktelik sağlanmalıdır.

Tablo 4: DİB'nin Gençlere Yönelik Çalışmaları ve ADRB Bürolarında Görev Almak

Görev alanlarınızın uygulamaya aktarılması konusunda ne düşünüyorsunuz?			
Madde	Görev Alınıp Alınmama Durumu ve Nasıl Yer Alındığı	Sayı	
c) Başkanlığın gençlere yönelik çalışmaları ile aile ve dini rehberlik büro veya merkezlerinde görev almak.	ADRB bürolarında görev alıyorum	10	
	Nasıl Yer Alındığı		
	Gençlere yönelik çalışmalarda görev alıyorum.	Uzman olmadan önce çalıştığım KYK'da şimdi de çalışıyorum.	1
		DHU'dan önce gençlik koordinatörlüğünde çalışıyordum.	1
		Şimdi profesyonel olarak yapıyorum.	1
		Liselerde zaman zaman konferanslara gidiyorum.	1
		İlk atandığımda yaptım.	1
	İhtiyaç oldukça iki alanda da çalışmalara katılıyorum. Ancak aramızda bir iletişim sorunu var.	1	
	Bu tür çalışmalarda yer almadım.	4	

DİB 2003 yılından sonra bir danışma birimi olarak aile ve dini rehberlik bürolarını (ADRB'leri) açmış,²⁴ gençlik çalışmalarına da 2015'deki Gençlik ve Spor Bakanlığı ile imzaladığı protokol ve 2018 yılındaki yasal düzenlemenin²⁵ ardından açtığı gençlik merkezleriyle yeni bir ivme kazandırmıştır. DHU görev alanlarında yer alan ve bu hizmet alanını kapsayan c maddesi için katılımcıların cevapları, genelde ADRB bürolarında görev aldıkları şeklindedir. Büroların açılış tarihi ve yaygınlığı²⁶ göz önünde bulundurulduğunda bu, beklenen bir

²³ Milli Eğitim Temel Kanunu (METK), Resmi Gazete 14574 (26 Haziran 1973), md. 5; Hıfız Doğan, "Meslekî ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 30/1 (1997), 7,14.

²⁴ Salih Aybey, "Dini Danışmanlık Bağlamında Aile ve Dini Rehberlik Büroları", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2015), 146.

²⁵ Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları Yönergesi (DİBGÇY), Diyanet İşleri Başkanlığı (2018).

²⁶ "31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla 81 il ve 349 ilçede; 420'si Büro, 10'u Merkez olmak üzere toplam 430 noktada bulunan Aile ve Dinî Rehberlik Büro/Merkezinde 1.474 erkek ve 2.093 kadından oluşan vaiz, din hizmetleri uzmanı, Kur'an kursu öğreticisi, imam hatip ve müezzin-

durumdur. Verilerde dikkat çeken, görevlilerin gençlik çalışmalarındaki farklılaşmasıdır. KYK, MEB, gençlik koordinatörlükleri vb. alanlar görev alanının ne kadar geniş olduğunu ve daha henüz kurumsallaşma aşamasında bulunduğunu düşündürmektedir. Çünkü bir sonraki maddede KYK'lar ve öğrenci yurtları, ayrı görev alanı olarak ifade edilmektedir. Görüşmelerde belirtilen birimler arasındaki iletişim sorunu da çalışmaların yürütülmesi noktasında üzerinde durulması gereken bir konudur. Katılımcılardan dördünün gençlik çalışmalarında ve ADRB'de görev almadığını söylemesi ise çok geniş ve kapsamlı görev alanı belirlemeleri açısından beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Tablo 5: DİB'nin İşbirliği Esasına Göre Çalıştığı Kurumlarda Manevi Danışmanlık ve Din Hizmeti Sunmak

Görev alanlarınınin uygulamaya aktarılması konusunda ne düşünüyorsunuz?		
Madde	Görev Alınıp Alınmama Durumu ve Nasıl Yer Alındığı	Sayı
ç) Öğrenci yurtları, gençlik merkezleri ve kampları, ceza infaz kurumları, sağlık kuruluşları, sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde iş birliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunmak.	Nasıl Yer Alındığı	
	Görevliler arasında KYK, hastane ve ADRB gibi görev paylaşımı var.	4
	KYK'da daimi değil ancak ara ara görev alıyorum.	3
	Görev almadığım alanlarda ziyaretlerim oluyor.	5
	Hem KYK hem cezaevinde çalışıyorum.	2
	Cezaevinde çalışıyorum.	1
	KYK'da sürekli çalışıyorum.	2
	İlk atandığımda mesai saatlerinde dairede sonrasında öğrenci yurtlarında görev yaptım.	1
	Sevgi evlerinde çalışıyorum.	1
	Hem sevgi evinde hem cezaevinde görev yapıyorum.	1
	Bu alanda görev yerlerimiz çok sık değişiyor, nerede ise her kurumda görev yaptım.	4
Bu tür çalışmalarda yer almadım.	5	
DİB özellikle 2016 sonrası atamalarda din hizmetleri uzmanlarını, öncelikle bu ç ve sonra c maddesi için alıyor, görevlileri de daha çok bu işleri yapan kişiler kabul ediyor.	3	

Çalışmaya katılan görevlilerin ifadelerinden DİB'nin, DHU çalışma alanları içinde kurumlar arası işbirliğine ve kurum dışında yürütülen manevi danışmanlık ve din hizmetlerine ayrı bir önem verdiği söylenebilir. Daha önce verilen DHU kadrolarındaki sayısal artış ile katılımcıların belirttikleri, bu değişimin 2016 sonrası başladığı kanaatine götürmektedir. Burada diğer kurumlarla işbirliği çalışmaları yanında üzerinde durulması gereken bir diğer konu, manevi danışmanlıktır. Yönergede c, ç ve d maddelerinde açıkça, b maddesinde genel ifadelerle vurgulanan din hizmetlerinde bilgilendirme ve

irşat dışında yeni bir yönelim olarak manevi danışmanlık, hem diyanet hem de DHU için yeni bir hizmet türüdür. Nitekim manevi danışmanlık ve rehberliğin, 2019 yılında bir meslek olarak tanımlandığı, ulusal standart ve yeterliklerinin belirlendiği görülmektedir.²⁷

Veriler katılımcıların birçoğunun madde kapsamında farklı kurumlarda aktif görev aldıklarını göstermektedir. Müftülüklerde din hizmetleri uzmanları arasındaki görev paylaşımının ve özellikle tecrübeli uzmanların belirtildiği üzere planlama ile büro hizmetlerinde çalışmasının, diğer maddeler gibi burada da görev alma-almama durumunu etkilediği söylenebilir.

Görevlilerin işbirliği esasına göre çalıştıkları kurumların başında KYK, sağlık kuruluşları/hastaneler gelmektedir. Yeni bir hizmet alanı olmasına rağmen başkanlığın KYK çalışmalarını hızlandırması, 2016 sonrası hız kazanan gençlik çalışmalarıyla birlikte dikkat çekici ve önemli bir adımdır. Mülakatlarda dile getirilen; *“Biz atandığımızda DİB merkez teşkilatından, KYK’ların atamada öncelikli olduğu, bu kurumlarda görevlendirilmek için alındığımız ifade edildi.”* (E9) cümlesi de Başkanlığın alandaki çalışmaları öncelediğini düşündürmektedir. Sosyal hizmet kurumlarından sevgi evleri, sık görev alınan kurumlar arasında belirtilmektedir. Diğer birimlerden bahsedilmemesi ise alanın çok geniş olması, koruma tedbirleri ve gizliliğin²⁸ çalışmalardaki etkisi ile açıklanabilir.

Verilerdeki iki husus, bir görevlinin birden fazla kurumda görev alması ve görev yerlerinin sık değişmesi üzerinde ayrıca durulmalıdır. Çünkü hizmet türlerindeki farklılık ve her alanın manevi danışmanlık ya da din hizmetinde uzmanlaşmayı gerektirmesi, verimliliği olumsuz etkileyebilecektir. Cezaevi gibi özel kadrosu bulunan kurumlarda din hizmetleri uzmanlarının da görevlendirilmesi aynı sonucu doğurabilecek bir durumdur. Ayrıca burada, b maddesi kapsamında yürütülen kurumlar arası işbirliği çalışmaları ile bu maddedeki işbirliği esasına göre verilen manevi danışmanlık ve din hizmetinin nasıl ayrıldığı çok açık değildir. DİB kurum dışında yaptığı tüm çalışmaları işbirliği anlaşmalarıyla yürütmekte, bu manevi danışmanlık veya din hizmeti olarak adlandırılmaktadır. Katılımcılara bu husus sorulduğunda bilgi sahibi

²⁷ Bkz. Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ (UMS) (Tebliğ No: 2019/18), Resmi Gazete 30929 1.Mükerrer (25 Ekim 2019).

²⁸ Bkz. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği (ASPBHMY), Resmi Gazete 28554 (9 Şubat 2013), md. 18/1-d, 27/1-g.

olmadıklarını hatta böyle bir ayrımı düşünmediklerini ifade etmeleri, konunun yeniden değerlendirilmesi gerektiği sonucuna götürmektedir.

Tablo 6: Toplumun Desteğe Muhtaç Kesimlerine Yönelik Manevi Danışmanlık Hizmeti Sunmak

Görev alanlarınızın uygulamaya aktarılması konusunda ne düşünüyorsunuz?			
Madde	Görev Alınıp Alınmama Durumu ve Nasıl Yer Alındığı	Sayı	
d) Göçmen, engelli, bağımlı gibi toplumun desteğe muhtaç kesimlerine yönelik manevi danışmanlık hizmetleri yürütmek.	Nasıl Yer Alındığı		
	Bu alanlarda görev alıyorum.	Bu alanda daha çok ziyaret yapılıyor ve ben de yer alıyorum. (Göçmen, mevsimlik işçi, şehit ailesi, huzurevi, engelliler vb.)	5
		Görev paylaşımı dolayısıyla diğer arkadaşlar katılıyor.	3
		Bağımlılıkla ilgili projelerde yer alıyorum.	2
		Bu tür etkinliklere haber verilirse katılıyorum.	1
Bu tür çalışmalarda yer almadım.		8	

Katılımcıların desteğe muhtaç dezavantajlı gruplara yönelik din hizmetleri hakkında verdikleri cevaplar, daha çok ziyaret şeklinde çalışmalarını yürüttüklerini göstermektedir. Alanda yapılacakların özel eğitim gerektirmesi, DİB'nin uzman kadro yetiştirme çalışmalarına yeni hız vermesi ve din hizmetleri uzmanlarında sayısının son iki yılda artması dolayısıyla bu, beklenen bir sonuçtur. Tablo 5'in değerlendirmelerini doğrulayan veriler, görev paylaşımı dolayısıyla katılımcıların belli alanlarla sınırlı kalmalarının c ve ç maddeleri gibi burada etkili olduğunu düşündürmektedir. Ancak verilerde katılımcıların çalışma yapmadım cevabı fazla ifade edilmesi sebebiyle dikkat çekmektedir.

Cevaplarda gençlik hizmetleriyle ne kastedildiği noktasında katılımcılarda görülen karmaşa üzerinde durmak, konu birlikte c ve ç maddeleri için de açıklayıcı olacaktır. Belirtildiği üzere DİB il ve ilçe müftülüklerinde diyanet gençlik merkezleri²⁹ aracılığıyla gençlik çalışmalarını yürütürken Gençlik ve Spor Bakanlığı ile imzalanan protokol çerçevesinde³⁰ hizmet vermeye devam etmektedir. Ayrıca d ve c maddeleri ile ç maddesindeki gençlik merkezlerinin ve ilgili alanlarda gerçekleştirilen çalışmaların görüşmelerde aynı çerçevede değerlendirildiği, ayrılması istendiğinde ise "...biz hepsini birlikte değerlendiriyoruz, ayıramıyoruz." (K10) cevabında olduğu gibi bunun yapılamadığı görülmektedir.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. DİBGÇY, md.4/1-k.

³⁰ DİB bu çalışmalarını ikisi 2013, biri 2015 yılında imzaladığı üç protokol ile yürütmüştür. Ancak günümüzde 2019'da imzaladığı ve öncekileri yürürlükten kaldıran protokolle işbirliği çalışmalarına devam etmektedir. Bkz. Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü (GPBDİBAİP), Gençlik ve Spor Bakanlığı - Diyanet İşleri Başkanlığı (2019).

Tablo 7: Görev Alanı ile İlgili Bilimsel Çalışmalara Katılmak ve Kurum Kültürünün Gelişmesine Destek Olmak

Görev alanlarınızın uygulamaya aktarılması konusunda ne düşünüyorsunuz?			
Madde	Görev Alınıp Alınmama Durumu ve Nasıl Yer Alındığı	Sayı	
e) Görev alanı ile ilgili seminer, panel, sempozyum ve benzeri bilimsel etkinliklere katılmak, kurumsal kültürün gelişmesine katkıda bulunmak	Bu alanlarda görev alıyorum.	Nasıl Yer Alındığı	
		Seminer veriyor ancak alanımla ilgili seminere katılmıyorum.	3
		Kendim seminer veriyor ve alanımla ilgili seminere de katılıyorum.	2
		Seminer konferans vb. çalışmalarını koordine ediyorum.	2
		Din şurasına katıldım. Çalıştay hazırlığında da bulundum.	1
		Müftülük çalışmalarının işleyişine destek veriyorum.	1
		Kurum kültürü için kişisel gayret ediyorum.	1
	Bu tür çalışmalarda yer almadım.	9	

Din hizmetleri uzmanlarının gelişimlerini ve hizmet yaptıkları alan/alanlarda uzmanlaşmalarını sağlayacak bilimsel etkinliklere katılmaları noktasında veriler, din şurası ve çalıştay hazırlığında görev almak gibi bazı olumlu örnekler dışında yetersiz kalılabildiğini ve bilimsel etkinliğin görevlendirilen alanla sınırlandırılarak algılanabildiğini ortaya koymaktadır. Nitekim maddeyi, çalışmaların koordinesi olarak ifade edenler ile seminer verip katılmak şeklinde açıklayanlar da bu sonucu desteklemektedir.

Yapılan bilgilendirmelere rağmen yeterince anlaşılamayan maddenin son kısmı hakkında, kişisel gayretleri ve örnekliliği ile kurum kültürünü desteklediğini belirten bir katılımcı dışında bilgi bulunmamaktadır. Madde kapsamında görev almamanın da aynı doğrultuda şekillendiği görülmektedir. Bu durum, DHU'ya yapılan yeni atanmalarla izah edilebilir. Ancak hizmet süresi yüksek katılımcılar için sonuçların geçerli olması, görevlilerin konuyla ilgili bilgilendirme ve kendini geliştirme ihtiyaçlarının yeniden düzenlenmesinin gerekli olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 8: İhtiyaç Duyuldukça Vaaz İrşat Faaliyetlerinde Bulunmak

Görev alanlarınızın uygulamaya aktarılması konusunda ne düşünüyorsunuz?			
Madde	Görev Alınıp Alınmama Durumu ve Nasıl Yer Alındığı	Sayı	
f) İhtiyaç duyulması halinde vaaz ve irşat faaliyetlerinde bulunmak.	Bu alanlarda görev alıyorum.	Nasıl Yer Alındığı	
		Her hafta düzenli olarak vaaz ediyorum.	3
		Her Cuma vaaz ediyorum.	3
		6 aylık vaaz irşat etkinliklerinde görev alıyorum.	2
		ADRB için tefsir ve siyer dersi yapıyor, düzenli vaaz ediyorum.	1
		Özel günlerde ve Cumartesi günü vaaz ediyorum.	1
		Düzenli olarak değil ama gerektiğinde vaaz ediyorum.	1
		Zaman zaman düzenli zaman zaman da özel gün ve geceler ile Ramazan ayında vaaz ediyorum.	1
		Hafta içi gidiyor duruma göre hareket ediyoruz.	1
		Vaaz ve irşat programlarında yer almıyorum.	6

'f' maddesi kapsamına görev aldığını ve almadığını belirten katılımcıların cevapları, din hizmetleri uzmanlarının çalıştıkları müftülüğün etkinlikleri

çerçevesinde ihtiyaç ya da ihtiyaç olarak kabul edilen zamanlarda vaaz irşat hizmetlerinde yar aldıklarını ortaya koymaktadır. Burada özel gün ve geceler ile altı aylık vaaz irşat programlarının, gereksinim duyulan vakitler olarak değerlendirilip görevlendirilme yapıldığı söylenebilir. Ancak katılımcıların bazıları, yaptıkları vaazları gereklilik değil amirlerin tercihi olarak değerlendirmektedir.

Tablodaki bulgular, özelde bu madde genelde ise yönergenin tamamı için diğer görev alanlarıyla, özellikle vaizlerle, ayırımın nasıl yapıldığı sorusunu düşündürmektedir. Çünkü görevliler farklı gerekçelerle vaaz irşat hizmetlerinde yer alabilmektedir. Bunun yanında b, c, ç ve d maddeleri ile öne çıkan manevi danışmanlık hizmeti ile vaaz irşat faaliyetlerinin birlikte nasıl yürütüldüğü veya yürütüleceği, açıklanması gereken bir diğer konu olarak kendini göstermektedir. Bu nedenle DHU görev alanlarının uygulanmasında etkili hususlar araştırılırken konu üzerinde ayrıca durulacaktır.

2.2. Din Hizmetleri Uzmanlarının Görev Alanlarının Uygulanmasında Etkili Hususlar

Tablo 9: DHU'yu Tercih Sebebi ve Başka Bir Kurumda Çalışmayı İsteme

<i>DHU'ya geçiş nedeniniz nedir?</i>			
<i>DHU'ya Geçiş Nedeni</i>	<i>Neden</i>		<i>Sayı</i>
	Kariyer planlaması		6
	İdari zorunluluk		5
	Din hizmetlerinde kendini geliştirme ve aktif görev alma		4
	Eski görevine kıyasla DHU'nun görev alanlarının geniş olması		2
	İkamet yerini değiştirme		2
	Görev alanını sevme		2
	Gençlik merkezinde çalışma gibi uzman olmadan önce yapılan farklı görevler		1
<i>Bir ilahiyatçı olarak başka bir alanda çalışmayı ister siniz? Neden?</i>			
<i>İlahiyatçı Olarak Başka Bir İş/Alanda Çalışmayı İsteme</i>	<i>İsteme Durumu</i>	<i>Neden</i>	<i>Sayı</i>
	İstemezdim	DİB'nin kariyer olanakları	4
		DİB'nin çalışma imkanları ve çalışmalara verdiği önem	2
		DİB'yi sevme	2
		İşini sevme	1
	İsterdim	Lisansüstü eğitim yapılan alanda görev alma isteği	3
		DİB'nin hizmet anlayışı ve idari yapılanması	2
		Görev alanının ekonomik yetersizlikleri	2
		DİB hedef kitesinde çalışmak istememe	2
	Şartlara bağlı	Lisansüstü eğitim sonrası sunulacak olanaklar	1
		Farklı kurumların sunacağı imkanlar	1
		Belirtilmemiş	2

Cevaplara göre din hizmetleri uzmanlarına geçiş nedenleri arasında kariyer planlaması ve idari gereksinimler öne çıkmaktadır. Çalışma hayatında kariyer planlaması yapma ve üst derecedeki göreve geçme isteği, beklenen bir durumdur. Ancak idari zorunluluklar için aynı değerlendirmeyi yapmak

mümkün değildir. Konuyla ilgili olarak din hizmetlerinde kendini geliştirme ve daha etkin görev alma isteği ile DHU'nun eski görevlerine kıyasla sunduğu imkanlar ve görev alanını sevme, çalışanların verimliliği açısından önem taşımaktadır. Bunların yanında ikamet yerini değiştirme talebi ve önceden cami dışında kültürel içerikli din hizmetleri alanlarını tanıma, görev değişikliği gerekçeleri arasında yer almaktadır.

Çalışmaya katılan din hizmetleri uzmanları verdikleri bilgilerde, DİB'de çalışmayı isterken görev alanında devam etmede aynı olumlu tutumu takınmamaktadır. Mesleği tercih nedenleri ile ilişkili olarak katılımcılar, DİB'ye olumlu yönelim sergilemekte ve kurumun sunduğu kariyer olanaklarından faydalanacaklarını belirtmektedir. Kurum değişikliğini isteme ve şartlara bağlı diyenlerde, lisansüstü eğitimlerine uygun alanda çalışma taleplerinin öne çıkması da bu düşünceyi desteklemektedir. Ancak cevaplardaki DİB'nin hizmet anlayışı, idari yapılanma ve hedef kitle konusundaki değerlendirmeler ile görev alanının ekonomik yetersizliği görüşleri, üzerinde durulması gereken hususlar olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 10: DHU Görev Alanlarının Teori ve Uygulamada Diğer Görev Alanlarından Ayrılması

Görev ve çalışma alanlarınızı diğerlerinden nasıl ayırıyorsunuz?		
Ayrılma Durumu	Karıştırılan Alanlar ile Karıştırılma Nedenleri	Sayı
Görev alanımı diğer alanlardan ayıramıyorum.	Her işi yapmak. Dairede çalıştığımızda genel idare hizmetlerindeki (memur/şube müdürüyle), sahada çalıştığımızda din hizmetlerindeki arkadaşlarla (vaizle) görev alanlarımızın karışması.	11
	Görev alanlarımızın çok yoğun ve karmaşık olması.	4
	Hem vaiz hem din hizmetleri uzmanı ancak daha çok vaiz olmam.	2
	Önce imam hatip olarak yaptığımız işleri şimdi din hizmetleri uzmanı olarak yapmam. Ayrıca yaptığımız işleri diğer görev alanlarının da yapmaya devam etmesi.	1
	Kendi kurumumuz ile görevlendirdiğimiz kurumların tavırları.	1
İşimi sevdiğim için ayırma ihtiyacı hissetmiyorum.	1	

Verilerde katılımcıların tamamının kendi görev alanlarını DİB'nin diğer çalışma alanlarından ayıramadıkları görülmektedir. Dört görevli soruyu önce hiç düşünmedim şeklinde cevaplandırırsa da sonuçlar, DHU görev alanlarının uygulamaya aktarılması ile ilgili olarak dikkat çekicidir.

DHU çalışma alanlarının hangi görev alanlarıyla karıştırıldığı ve bunun nedenlerinin ne olduğu konusunda ise cevaplar, iki hizmet alanı etrafında şekillenmektedir. Bunlardan biri din hizmetleri sınıfı ve bunlar içinde özellikle vaizlik, diğeri ise memurlar ve şube müdürü olarak cevaplarda belirtilen daire personeli ve genel idari hizmetler sınıfıdır. Mülakatlardaki "Kur'an kursu açılışında çalışıyorum vaiz ayrılınca işini yapıyorum, şube müdürünün yerine görev alıyorum. Yani kendimi bir yere koyamıyor ve ayıramıyorum. Hatta bu

nedenle çevremdeki arkadaşlardan sen amir misin yoksa memur musun? diye sorular alıyorum.” (E4) cevabı, bu hususu çok net ortaya koymaktadır.

DİB’de çalışanların din hizmetleri ve genel idari hizmetler şeklinde iki sınıfa ayrıldığı düşünüldüğünde, görevlilerin kendini her işi yapan bireyler olarak nitelendirmeleri ve çalışma alanlarını net olmadığı için eleştirmeleri, beklenen bir durumdur. Verilere göre bu durumda, çalışma alanlarını belirleyen DİB merkez teşkilatı ile uygulama rolünü üstlenen taşra yapılanması birlikte etkilidir. Yaşananlar, işini severek yaptığı için durumu kabul eden ve kendisi için sorun olmadığını belirtirken bir kişi dışında, tüm görevliler açısından çalışmalarını yürütme ve devam ettirmede sorun teşkil edebilmektedir. Hatta bu durum; “Ayırmak için amirlerimle iletişim kuruyorum. Ancak bunu söyleyince senden önceki uzman böyle yapardı diyor, görev ve çalışma yönergesindeki son maddeyi gösteriyor.” (E5) ile “Diğer alanlarda ne yapılacağı çok net. Ancak biz boşluk olan her işi yaptığımız için bir karışıklık var. Ayrıca onlar kadar itibar da görmüyoruz bu yüzden alan değişikliği istiyorum” (K6) cümlelerinde belirtildiği üzere din hizmetleri uzmanlarını alandan uzaklaştırabilmektedir.

Tablo 11: Hizmet içi Eğitim Alma ve DHU’da Özel Eğitim İhtiyacı

Görev alanlarınızla ilgili hizmet içi eğitim alma ve özel eğitime ihtiyaç duyma durumuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?				
Eğitim Alma	Sayı	Alanda Özel Eğitime İhtiyaç Duyma ve Bunun Nasıl Karşılandığı		Sayı
Hizmet içi eğitim aldım.	9	Özel eğitime ihtiyaç duyuyorum.	Kendi özel çalışmalarım, bilimsel birikimim ve tecrübem ile karşılıyorum	9
			Lisansüstü eğitimim ile karşılıyorum.	7
			Çalışma yapmıyorum.	1
Hizmet içi eğitim almadım.	10	Özel eğitime ihtiyaç duymuyorum. Bu konuyu düşünmedim.		-
				2

Eğitim konusuna, katılımcıların görev alanlarıyla ilgili sorun ve önerileri ele alınırken değinilecektir. Ancak DHU’ya kurumda yükselmeye atama yapılması ve uygulamaya etkisi dolayısıyla konu burada ayrı tabloda ve farklı açıdan incelenmektedir.

Bulgular katılımcıların hizmet içi eğitim alma ve alamama durumlarının bir birine yakın olduğunu göstermektedir. Ancak mülakatlarda hizmet içi eğitim alanlar “arttırılmalı”(K3, E6), “devam ettirilmeli”(E1), “hassasiyetle üzerinde durulmalı”(E8); almayanlar “faydalı” (E4), “ihtiyaç” (E9), “öncelikli” (K6, K8), “gerekli” (E8), “doğru buluyorum” (K10) nitelendirmeleriyle konunun önemine değinmektedir. Aynı doğrultuda katılımcıların nerede ise tamamı, özel eğitime ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir. Bu durum görevlilerin çalışma alanları ile

onların özel bilgi gereksinimleri konusundaki farkındalıkları yanında ihtiyaçlarını karşılamada lisansüstü eğitim ve kişisel çalışmalar gibi yollarla sergiledikleri çabaları ortaya koymaktadır. Veriler belirtilenlere ek olarak başarılı bir DHU ve yönergedeki maddelerin istenilen şekilde uygulanabilmesi yanında verimlilik için yapılması gerekenlere açıklık getirmektedir. Sonraki iki tablonun eğitim kategorisindeki verilerle benzerlik gösteren bu cevaplar, çalışmanın problemi açısından da önem taşımaktadır.

Tablo 12: DHU Görev Alanları Uygulamaya Aktarılırken Karşılaşılan Sorunlar

Çalışma alanlarınızı uygulamaya aktarırken karşılaştığınız sorunlar nelerdir?			
Kategori	Karşılaşılan Sorunlar	Sayı	
Çalışma yönergesi ve alana bakış	Taşrada beyin takımı olarak çalışmamız gerekirken her işi yapıyoruz ve bu verimliliğimizi olumsuz etkiliyor.	6	
	Yönergede a'dan f'ye tüm maddelerdeki çalışma usul ve esasları muğlak ve çok geniştir.	5	
	Sahadaki din hizmetlerine ek olarak dairede büro işi yapmak ve görev alanındaki dağınıklık verimliliği olumsuz etkiliyor.	5	
	Yönergeye göre değil ihtiyaç ve kişinin potansiyeli doğrultusunda görevlendirme yapılıyor.	2	
	Dört gün ya da gün içerisinde başka kurumda, bir gün ya da kalan mesaiide dairede çalışmak verimliliği ve kurum kültürünü olumsuz etkiliyor.	2	
	Her alanda bulunan kişi tanımlamamız ve her işi yapmamız uzman vasfına uygun değildir.	2	
	Kendimi vaiz, uzman, memur hatta her şey olarak görüyorum.	2	
	DHU ne demek belli değildir.	1	
	Yönergedeki maddelerde kendi içinde birliktelik ve uyum yoktur.	2	
Kurumsal yapılanma ve idari tasarruf	DİB merkez teşkilatı	Genel idari hizmetler sınıfında yer almak yapılan işe uygun değildir.	2
		DİB merkez teşkilatının inisiyatifi elinde bulundurarak görevlendirmeleri kendisinin yapması, illerin etkinliklerini olumsuz etkiliyor.	1
		DİB merkez ile taşra teşkilatı, alana ve görevlerimize aynı yaklaşmıyor.	1
	DİB taşra teşkilatı	Diğer din hizmetleri sınıfı (ADRB vaizi, vaiz, murakıp vb.) etkin çalıştırılmadığı için görev alanlarında karşılıklı olabilir.	3
		Görev alanlarımız çizilirken mevzuata bağlı kalınmıyor.	2
		Şube müdürü ile anlaşmak çok önemli çünkü görev alanlarımız her müdüre göre farklılaşabiliyor.	2
		Taşrada ne iş yapacağımız ve görev alanlarımız tam bilinmiyor.	2
		Görev alanlarımız önceki uzmanın yaptıklarına göre belirleniyor.	1
	Görevlendirme ile çalışılan kurumlar	Görevlendirildiğimiz kurumlar bizi ve görev alanımızı yanlış anlayıp yönerge dışında çalışmamızı isteyebiliyor.	3
		Görevlendirildiğimiz kurumlarda kişi ve amirler bize olumsuz yaklaşabiliyor.	2
		Ülkemizdeki kurumlarda çalışma alanımız Batıdaki gibi tanınmıyor ve olumlu tepki almayabiliyor.	2
		Görevlendirildiğimiz kurumlar için materyal ve maddi destek eksikliği çalışmalarımızı olumsuz etkiliyor.	2
Eğitim	2017 sonrası DHU'dan yüksek lisans şartının kaldırılmasını doğru bulmuyorum.	2	
	Akademide çözülemeyen sorunları lisans eğitimiyle çözmemiz mümkün görünmüyor.	1	
	Özellikle manevi danışmanlıkta lisansüstü ve uzmanlık eğitimi olmadan başarılı olmamız mümkün değil.	1	
	Akademik eğitime devam etmemek farklı bakış açısı kazanmayı engellerken sıradanlaşmaya ve uzman vasfını kaybetmeye neden olabiliyor.	1	

Tablodaki veriler, katılımcıların yaşadıkları sorunlar arasında çalışma yönergesinin içeriği ve çalışma şartları ile bunların aralarındaki uyum üzerinde

daha fazla durduklarını göstermektedir. Araştırma konusunun önemini ve görev alanlarının uygulamaya aktarılmasında ulaşılan sonuçları destekler mahiyetteki bu bulgulara göre yönerge maddeleri, çok geniş ve anlaşılabilirliği kişiye göre değişiklik arz edecek şekilde kapalı ve dağınıktır. Nitekim görüşmelerde bu bağlamda dile getirilen; *“Belli alanda sınırları çizilmiş iş ya da işler yapsak daha başarılı oluruz.”* (E6) cümlesi, sorunla birlikte onun muhtemel çözümlerine işaret etmesi açısından önem taşımaktadır. Görevliler, her işi yapan ve her alanda çalışan meslek grubu tanımlamasını da aynı doğrultuda değerlendirmektedir. Bunlara ek olarak kurum içi ve kurum dışı görevlendirmeler ile Tablo 10'nun bulgularını doğrular nitelikte diğer din hizmetlerindeki görevlilere aynı işi yapma, verimlilik başta olmak üzere alandaki çalışmalarını olumsuz etkileyen hususlar arasında dile getirilmektedir. Müftülüklerindeki şartlar ve din hizmetlerindeki uygulamalar ile DHU tanımına farklı yaklaşımların bu durumda etkili olduğu söylenebilse de bir görevlinin; *“İlk atandığımızda DİB merkez teşkilatındaki sorumlu bana; sen ADRB'deki görevine devam et. Biz 1-2 ay sonra sizlere seminerlerle uzmanlık alanları belirleyeceğiz, dedi. Ancak uygulama böyle olmadı ve biz her alanda görev almaya başladık.”* (K7) şeklindeki açıklamasında konuya farklı açıdan vurgu yapılmaktadır.

Katılımcılar için diğer problem alanını, DİB merkez ve taşra teşkilatı ile görevlendirilen kurumdan kaynaklı idari yapılanma ve bakış açıları oluşturmaktadır. DHU'nun din hizmetleri sınıfında yer almaması, maddi kayıpları ile birlikte DİB merkez teşkilatı hakkında dile getirilen ilk sorundur. Bunu merkezi görevlendirmeler nedeniyle taşraya ihtiyaçlar çerçevesinde hareket etme imkanı tanınmaması, mesleğin tanımlanma eksikliği ve görev alanlarında merkez-taşra ayrışması takip etmektedir. Taşra teşkilatıyla ilgili problemlere bakıldığında sorunların yine aynı çerçevede şekillendiği, görev alanının yeterince tanınmamasının başka çalışma alanlarıyla karışma, amirlere göre tutum takınma gibi farklı tezahürleri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim mülakatlardaki; *“DHU'nun meslek olarak tanımlanması ve görev alanlarının uygulamasında tabir yerinde ise el yordamı ile hareket ediliyor. Yaşanan karmaşa yeni başlayanların uzun süre boş kalmasına neden olabiliyor...”* (E4) ifadesi, konuyu sonuçlarıyla birlikte ortaya koymaktadır. Görevlendirilen kurumlarda da durumun değişmediği, bir görevlinin *“Daha ilk başta yer tahsisi ve işimi nasıl yapacağım konusunda anlaşmazlık yaşandı”* (K6) cümlesinden anlaşıldığı üzere sorunların genellikle yetersiz bilgilendirme, yanlış anlama, dini

danışmanlık ve rehberliğin kurumsal bir hizmet alanı olarak ülkemizde ortaya çıkış ve gelişiminin³¹ Amerika ve Avrupa'ya göre geri olmasının da etkisiyle tanınırığının yetersiz kalması sebebiyle olduğu görülmektedir. Fakat cezaevleri, tecrübe ve alanın bilinirliği ile³² diğerlerinden ayrılmaktadır.

Tabloda son olarak ifade edildiği üzere katılımcılar, eğitimleri ile ilgili sorunları görev alanları çerçevesinde değerlendirmektedir. Çalışma yaptıkları alanlar ve mesleğin gereksinimlerini göz önünde bulundurarak lisans eğitimi yanında ihtiyaç duyulan bilimsel bilginin verilmemesini sorun olarak dile getirmeleri, alanın eksikliklerini göstermesi yanında görevlilerin kendileri ve ihtiyaçları konusundaki farkındalıkları ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bu anlamda; *“Eğitimimiz dolayısıyla hedef kitleye yönelik bir üslubumuz yok. Cami içi din hizmetlerindeki yaklaşımla alanda başarılı olmamız çok mümkün görünmüyor”* (E3) değerlendirmesi, belirtilenlere ek olarak alandaki eksikliklerin doğurabileceği muhtemel sonuçları açıkça dile getirmektedir.

Tablo 13: Nitelikli DHU için Öneriler

Daha nitelikli bir din hizmetleri uzmanlığı için önerileriniz nelerdir?			
Kategori	Öneriler	Sayı	
Çalışma yönergesi ve alana bakış	DHU'nun tam tanımı yapılmalı ve geniş görev alanları net olarak belirlenmelidir.	3	
	DHU, hizmette verimlilik için düşünce ve öneri geliştiren bir görev alanı olmalıdır.	2	
	Gençlere, özellikle MEB'de eğitim alanlara, ulaşmak için çalışmalar yapılmalıdır.	1	
Kurumsal yapılanma ve idari tasarruf	DİB merkez teşkilatı	İsim, kadronun bulunduğu sınıf ve çalışma alanları arasındaki uyumsuzluk çözülmeli, özlük hakları iyileştirilmelidir.	7
		DHU alımlarında alanın gereksinimlerine uygun kriterlerle sınav yapılmalıdır.	5
		Geri dönüş için sayısal veriler yanında hizmette verimliliği ortaya koyan çalışmalar yapılmalı/yaptırılmalıdır.	1
		Merkezden yapılan ve uzmanlaşmayı engelleyen kısa süreli görevlendirmelerden vazgeçilmelidir.	1
	DİB taşra teşkilatı	Müftülüklerde amirin yaklaşımı bizi ve çalışma ortamımızı olumlu/olumsuz çok fazla etkilediği için konu tekrar ele alınmalı, belli standartlar geliştirilmelidir.	5
		Din hizmetleri uzmanları illerde beyin takımı olarak çalıştırılmalıdır.	2
		Bir işi yapan yoksa din hizmetleri uzmanı yapar yaklaşımından vazgeçilmelidir.	1
	Görevlendirme ile çalışılan	Görevlendirme ile çalıştığımız kurumlarda ADRB vaizi gibi ya ayrı kadro açılmalı ya da kurum veya alan bazında uzmanlaşmaya gidilmelidir.	3
		Aynı kuruma iki farklı unvanla birden fazla kişi görevlendirilmemelidir.	1

³¹ Bkz. Ömer Faruk Söylev, *Türkiye'de Dini Danışma ve Rehberlik - Alanları, İmkânları Ve Yöntemleri - (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)* (Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 64-71; Zuhâl Ağılkaya Şahin, *Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Dini Danışmanlık: Teori - Eğitim - Uygulama*, (İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 93-98.

³² Şuaip Özdemir, *“Türkiye'de Cezaevlerinde Din Eğitimi Uygulamasının Geçirdiği Aşamalar”*, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, İstanbul 2002, 2, 2002, 65- 70.

	kurumlar		
Eğitim	Hizmet içi eğitim, seminer vb. etkinlikler ile yenilenme ve farklı alanlardan beslenme imkânı sağlanmalıdır.		5
	Verimlilik için görev ve çalışma alanları akademik çalışmalarla sürekli desteklenmelidir.		4
	DHU için yüksek lisans şartı aranmalıdır.		3
	Manevi danışmanlık, gençlik çalışmaları vb. alanlarda başarı için özel eğitim verilmelidir.		3
	İstişare ve tecrübe paylaşımı için çalışmalar yapılmalıdır.		2
	Başarılı olmak ve sürekli gelişim için lisansüstü eğitime devam edilmelidir.		2
	Temas gerektiren görev alanları dolayısıyla iletişim eğitimine önem verilmelidir.		2
	Toplumun kültürlenme çalışmalarına destek için öğretici niteliklerimizi arttıracak mesleki eğitim verilmelidir.		1
	Hizmet öncesi eğitimde, uzmanlaşmayı sağlayacak bir eğitime geçilmelidir.		1

Tablodaki verilerde kurumsal yapılanma ve idari tutum öne çıkmakla birlikte nitelikli bir DHU için öneriler, problemlerde olduğu gibi üç ana başlık altında toplanmaktadır. Kategorilere bakıldığında katılımcıların çalışma yönergesi ve görev alanları için karşılaştıkları sorunlara çözüm olacak şekilde, daha açık belirlenme ve tanımların yapılmasını, bunların a maddesi çerçevesinde şekillenmesini ve gençlik hizmetlerine ağırlık verilmesini talep ettikleri görülmektedir.

Kurumsal ve idari yapılanmada, DHU'nun genel idari hizmetler sınıfında bulunması ve özlük hakları üzerinde çok durulmaktadır. Konuyla ilgili yapılabilecekler ise; *"Müftülüklerde çalışılacaksa özlük hakları iyileştirilip genel idari hizmetlerde kalınmalı."* (E4), *"Görev içerikleri dikkate alındığında adı manevi danışman olarak değiştirilip din hizmetleri sınıfına alınmalı."* (K5), *"Görev alanları yeniden belirlenip adı ve sınıfı tekrar ele alınmalı."* (K10) cümleleriyle ortaya konulmaktadır. DHU sınav içeriklerinde Kur'an-ı Kerim ve Arapça okuma yerine iletişim gibi alanda aktif kullanılan kriterler konulması önerilirken merkezi görevlendirmelerden vazgeçilmesi istenmektedir. Taşrada amirlerin alana müdahalesinin kişisel tercihlerle değil temel standartlar geliştirilerek belirlenmesi talep edilmektedir. İfade edildiği üzere her işi yapan kişi olmak yerine a maddesi çerçevesinde din hizmeti sunmayı tercih eden görevliler, kurumlar arası işbirliğiyle yapılan görevlerde uzmanlaşmayı öne çıkarmaktadır. Görüşmelerdeki; *"15 Temmuz 2016 sonrası oluşan din hizmetleri boşluğunun DİB tarafından karşılanmasında din hizmetleri uzmanları ve alanda yapılan atamalar önemli bir ihtiyacı karşıladı. Ancak şimdi yeni bir süreçteyiz ve daha çok uzmanlaşma ve verimlilik üzerinde çalışmalıyız."* (E9) cümlesi de konuyu farklı açıdan ortaya koymaktadır.

Önerilerde en fazla dikkat çeken, eğitim kategorisidir. Verimlilik temelli hareket ederek görev alanlarına yönelik bir eğitim isteyen katılımcılar, hizmet öncesi eğitimde çalışma alanlarına yönelik bir değişimi önerirken hizmet içi eğitim, seminer vb. etkinlikler ile istişare ve tecrübe paylaşımlarına önem verdiklerini belirtmektedir. Aynı doğrultuda lisansüstü eğitime devam edilmesinin ve eğitim programlarının iletişim, proje hazırlama gibi ihtiyaçlara göre şekillenmesinin gerekli olduğunu ifade etmektedir. Burada toplumsal kültüre katkı konusunun dile getirilmesi de önemlidir. Söylenenleri destekler mahiyette cevaplarda görev ve çalışma alanları hakkında akademik çalışma yapmanın önemi vurgulanmaktadır. Nitekim; *“DİB’ye vefa gösterip çalışma yaptığınız ve bu konuları dert edindiğiniz için teşekkür eder, başarılar dilerim.”* (E3), *“Bu konuları akademideki hocalarımızın dile getirmesi, ifade edilenlerin etkililiği ve verimlilik açısından önem taşımaktadır.”* (E5) şeklindeki katılımcı görüşleri, bu anlamda dikkat çekmektedir.

Sonuç

Toplumsal ve sosyal şartlara bağlı olarak ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar, yaygın din eğitimini yürüten DİB’nin hizmet alanları ve görevlileri konusunda yeni açılımlar yapmasını gerekli kılmıştır. 1997’de ilk ataması yapılan DHU da bunlardan biridir. Mesleğin ortaya çıkışı yanında atama şartları ve görev alanlarında yaşanan farklılaşma, sosyo-kültürel değişimin din hizmetlerine etkisini göstermiştir. DHU’da dikkat çeken diğer husus, geniş bir çalışma alanını içermesi ve manevi danışmanlık gibi yeni hizmet alanlarını kapsamaması olmuştur. Önemi dikkate alınarak DHU görev alanlarının müftülükler bünyesinde uygulamaya aktarılması ve teori-uygulama birlikteliğinin araştırılması, problem alanı ve çalışma konusu olarak belirlenmiştir. Daha açık ortaya konması ve açıklanmasına yardımcı olacağı düşüncesiyle konu, sahada görev yapan din hizmetleri uzmanlarının yarı yapılandırılmış mülakat sorularına verdikleri cevaplar doğrultusunda ele alınmıştır. DİB’nin 2000, 2009, 2017 ve son olarak 2019 yılındaki belirlemeleriyle değişen görev alanlarına çalışanların nasıl uyum sağladıkları ve yapılanların verimliliği nasıl etkilediği sorusuna cevap olacak çalışma verilerinden hareketle, DHU alanı ve etkin din hizmeti için ana ve alt problemler çerçevesinde önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

2019 yılındaki değişiklikle DİB Görev ve Çalışma Yönergesi’nde belirlenen din hizmetleri uzmanları görev alanlarının a maddesiyle ilgili ulaşılan bulgular, din

hizmetlerinde niteliği arttıracak çalışma yapma, rapor hazırlama ve görüş geliştirme hususunun uygulamada önemi doğrultusunda dikkate alınmadığını göstermiştir. Buradan hareket edildiğinde görevlilerin yeni çalışmalara tecrübe ve bilimsel birikimleriyle katkıda bulunmaları ve din hizmetlerinde verimliliğin artırılması için maddenin daha etkin şekilde uygulamaya aktarılmasının, konuyla ilgili eksiklikleri giderecek adımların atılmasının gereklilik arz ettiği kanaatine varılmıştır.

Veriler, DiB'nin DHU görev alanlarından b ve ç maddeleri ile kurum içinde ve kurumlar arası işbirliğiyle din hizmeti vermeyi ya da manevi danışmanlık yapmayı öncelendiğini göstermiştir. Ancak katılımcı ifadeleri yanında maddeler ve içerikleriyle ulaşılabilecek hedef kitle birlikte düşünüldüğünde her bir alanın ayrı ve farklı uzmanlık gerektirdiği anlaşılmıştır. Bu duruma c maddesindeki DiB'nin gençlere yönelik çalışmaları ile aile ve dini rehberlik büroları eklenince, konu daha karmaşık bir hal almıştır. Aynı durum d maddesindeki toplumun desteğe muhtaç kesimlerine yönelik manevi danışmanlık hizmetleri için de söz konusu olmuştur. Nitekim bu alandaki çalışmalar, yerine getirilme zorlukları dolayısıyla daha çok ziyaretler şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Yönergedeki kurumlar arası işbirliği protokolleri çerçevesinde yürütülen din hizmetleri, gençliğe yönelik çalışmalar ve desteğe muhtaç kesimlere verilen hizmetler, son yıllarda manevi danışmanlık çalışmalarının alanda etkin olduğunu düşündürmüştür. Bununla birlikte din hizmetleri uzmanlarının bu hizmet türünde önemli bir rol oynadığı ve ilerleyen yıllarda söz konusu rollerinin onlar için artarak devam edeceği, hem yönergeden hem de katılımcı ifadelerinden açıkça anlaşılmıştır.

Din hizmetleri uzmanları, f maddesinde belirtilen şekilde vaaz irşat etkinliklerine katılmıştır. Ancak e maddesinde yer alan mesleki gelişim için çalışma yapma ve kurum kültürüne katkıda bulunma, taşıdığı önem doğrultusunda uygulamaya aktarılamamış; tespit edilen eksiklerin giderilmesi amacıyla yeniden değerlendirilmesi bir ihtiyaç olarak kendini göstermiştir.

Çalışmanın alt probleminden din hizmetleri uzmanlarının yönergedeki maddelerin uygulamaya aktarılmasına kendi tecrübeleri çerçevesinde yaklaşımıyla ilgili olarak ulaşılan sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde; her maddenin ayrı görevliler tarafından yerine getirildiği tek görevlinin bunları uygulamaya aktaramadığı ancak müftülüklerde aynı görevlinin tüm maddeler

çerçevesinde hizmet vermesi için görevlendirilebildiği görülmüştür. Buna ek olarak görev değişikliklerinin, aynı anda pek çok işi birlikte yürütmenin, geniş görev alanı ve bunların her birinin ayrı uzmanlık gerektirmesinin etkin ve verimli olmayı engellediği, dolayısıyla görev alanlarının yeniden ele alınıp düzenlemesinin gereklilik arz ettiği kanaatine ulaşılmıştır.

DHU görev alanlarında teori-uygulama birlikteliği değerlendirilirken yönergedeki maddelerin nasıl uygulandığı ve bu duruma etki eden hususların neler olduğu, iki temel soru olarak öne çıkmıştır. Yukarıdaki değerlendirmelerde ilk sorunun cevapları aranırken ikinci soru din hizmetleri uzmanlarının görev alanlarıyla ilgili; DİB'nin diğer görev alanlarından ayrılma, eğitime ihtiyaç duyma ve bu ihtiyacı karşılama, DHU görev alanlarını uygulamaya aktarmada yaşanan sorunlar, DHU'da daha nitelikli uygulama ve din hizmeti için öneriler konularına verdikleri yanıtlar çerçevesinde ele alınmıştır. Veriler, belirlenen alt problemler çerçevesinde değerlendirildiğinde alan için dikkat çeken sonuçlar elde edilmiştir.

DHU görev alanlarının başarılı bir şekilde uygulamaya aktarılmasında teori ve uygulamada din hizmetleri ya da idari hizmetlerdeki diğer görev/görevlilerden ayırılmama, çalışanlar için sorun teşkil eden hususlardan biri olmuştur. Aynı şekilde alınan eğitimin uygulamada başarıyı sağlama noktasında yetersiz kaldığı görülmüş, lisans, lisansüstü ve hizmet içi eğitim çalışmalarında yeni bir yaklaşımla planlamaların yapılması gerektiği kanaatine varılmıştır.

Çalışma alanlarında karşılaşılan sorunlar ya da sorun kabul edilen hususlar, ilgili yönerge ve maddeleri çerçevesinde şekillenmiştir. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise maddeler ve içeriklerinin kapsam itibarıyla çok geniş olup görev alanının sınırlarını aştığı kendi içinde de birliktelik arz etmediği anlaşılmıştır. Burada DİB merkez ve taşra teşkilatı ile görevlendirilen diğer kurumlarda DHU'nun tanımı ve görev alanları hakkındaki belirsizlik ve her işi yapan meslek elemanı olarak addedilme, doğuracağı olumsuz sonuçlar dolayısıyla çözülmesi beklenen hususlar arasında yer almıştır. Nitekim bu durum, din hizmetleri mesleği ve kurumda çalışmaya devam etme konusunda da belirleyici olmuştur.

DHU'nun niteliğini artırma düşüncesiyle getirilen katılımcı önerileri, konuyla ilgili problemler doğrultusunda oluşmuş, ancak bunlar arasında kurumsal yapılanma sorunları öne çıkmıştır. Burada kadro durumu ve özlük hakları

yanında sınav içerikleri, kurum amirlerinin yaklaşımı ile hizmet alanlarda uzmanlaşma, üzerinde durulan hususlar arasında yer almıştır. Görev alanları için ise çalışma verilerindeki genel yaklaşıma uygun olarak net belirlemelerin yapılması ve sınavların görev alanına uygun oluşturulması istenmiştir. Çalışanların konuya duyarlık ve farkındalıklarını ortaya koyacak şekilde verimlilik adına hizmet öncesi ve sonrası eğitim vurgulanarak bilimsel çalışmaların arttırılması özellikle talep edilmiştir.

Çalışma verileri ana problem çerçevesinde ele alındığında, DİB Görev ve Çalışma Yönergesi'nde din hizmetleri uzmanlarından istenen her maddenin, taşrada farklı kişiler tarafından uygulamaya aktarıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu maddelerin hepsini bir görevlinin ayrı ya da aynı zamanda yerine getirmesi noktasından hareket edildiğinde, din hizmetlerinde büyük bir alanı içine alması ve her birinin ayrı uzmanlık gerektirmesi dolayısıyla uygulama ve verimlilik açısından önemli sorunlarla karşılaşılabilirdi/ karşılaşılabilirliği anlaşılmıştır. Ayrıca yönergedeki c, ç, d ve e maddelerinin içerik ve kapsam itibarıyla birbirinden ayrılamadığı görülmüştür. Din hizmetlerinde büyük bir alanda planlama ve uygulama çalışmaları yapılmasını gerekli kılan bu durumun, mesleki tanınırlık, niteliğin arttırılması, görev alanlarının diğerlerinden ayrılması gibi farklı hususlarda olumsuz tesirleri olmuştur. Tüm bunlar, alanda yapılan merkezi belirlemelerin de etkisiyle, teori-uygulama birlikteliğinin sağlanmasında sorunlar yaşandığını ortaya koyarken; görev alanına yönelik idari yaklaşımlarda birlikteliğin sağlanması, uzmanlaşma temelli hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim yanında bilimsel çalışmalar ile alanın desteklenmesi gerektiği kanaatine ulaştırmıştır.

Kaynakça

- Ağırakça, Ahmet. "28 Şubat Kısacasında Üniversitelerimiz". *28 Şubat Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi* 127-131. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2007.
- Akar, Hanife. "Durum Çalışması", *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*, ed. Ahmet Saban - Ali Ersoy 139-177. Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.
- ASPBHMY, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği. Resmi Gazete 28554 (9 Şubat 2013). Erişim 17 Haziran 2021.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130209-3.htm>
- Aybey, Salih. "Dini Danışmanlık Bağlamında Aile ve Dini Rehberlik Büroları". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2015), 137-152.

- Aziz, Aysel. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım, 2008.
- BBİKAKD, Bakanlıkların Bazıları ile Bağlı ve İlgili Kuruluşlarına Ait Kadro Değişikliği Hakkında Karar (Bakanlar Kurulu Kararı. 97/10015). Resmi Gazete 23142 (Mükerrer) (16 Ekim 1997). Erişim 02 Temmuz 2021. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23142_1.pdf
- Berg, Burce L. - Lune, Howard. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. ed. Hasan Aydın. Konya: Eğitim Kitabevi, 2015.
- Birand, Mehmet Ali - Yıldız, Reyhan. *Son Darbe 28 Şubat*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınevi, 2012.
- Deniz, İdris - Günindi Ersöz, Aysel – İldeş, Nihal – Türkarıslan, Nesrin. “2000 Yılları Resmi Kayıtlarından Batman'da Gerçekleşen İntihar ve İntihar Girişimleri Üzerine Bir İnceleme.” *Aile ve Toplum* 1/4 (2001), 24-48.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü”. Erişim 27 Haziran 2021. <https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/sayfa/53/tanitim>
- DİBAYDY, Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği. Resmi Gazete 25564 (25 Ağustos 2004). Erişim 14 Haziran 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/08/20040825.htm#11>
- DİBAYDY, Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği. Resmi Gazete 28095 (25 Ekim 2011). Erişim 14 Haziran 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111025M1-8.htm>
- DİBAYDY, Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği. Resmi Gazete 29327 (15 Nisan 2015). Erişim 14 Haziran 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150415-17.htm>
- DİBGÇY, Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları Yönergesi. Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018. Erişim 17 Haziran 2021. <https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/Diyaret%20C4%B0C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkanli%C4%B1C4%9FC4%B1%20Gen%C3%A7lik%20C3%87al%C4%B1C5%9Fmalar%C4%B1%20Y%C3%B6nergesi.pdf>
- DİBGÇY, Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi. Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002. Erişim 15 Haziran 2021. [https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/G%C3%B6rev%20ve%20C3%87al%C4%B1C5%9Fma%20Y%C3%B6nergesi%20\(2002\).pdf](https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/G%C3%B6rev%20ve%20C3%87al%C4%B1C5%9Fma%20Y%C3%B6nergesi%20(2002).pdf)
- DİBGYYD, Diyanet İşleri Başkanlığı Görevde Yükselme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Resmi Gazete 26191 (7 Haziran 2006). Erişim 14 Haziran 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060607-6.htm>
- DİBGYYDY, Diyanet İşleri Başkanlığı Görevde Yükselme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Resmi Gazete 28533 (19 Ocak 2013). Erişim 14 Haziran 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130119.pdf>
- DİBGYYDY, Diyanet İşleri Başkanlığı Görevde Yükselme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Resmi Gazete 29033 (14 Haziran 2014). Erişim 14 Haziran 2021.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140617-5.htm>

DİBGYYDY, Diyanet İşleri Başkanlığı Görevde Yükselme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Resmi Gazete 30254 (28 Kasım 2017). Erişim 14 Haziran 2021.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/11/20171128-1.htm>

DİBKGHK, Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Kanun No. 6002). Resmi Gazete 27640 (13 Temmuz 2010). Erişim 14 Mayıs 2020.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100713-2.htm>

DİBKGHK, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (Kanun No. 633). Resmi Gazete 12038 (2 Temmuz 1965). Erişim 15 Mayıs 2021.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf>

DİBMTDBK, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Merkez Teşkilatında 1 Adet Daire Başkanlığı Kurulması ve Kadrolarında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Karar (Bakanlar Kurulu Kararı. 2016/9492). Resmi Gazete 29899 (25 Kasım 2016). Erişim 16 Aralık 2020.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161125-4.pdf>

DİBPDB, Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Dairesi Başkanlığı'nın 30.01.97 Tarih ve B.02.1.DİB.0.71.00.01/623-104 Sayılı Yazısı.

DİBPDB, Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Dairesi Başkanlığı'nın 10.12.97 Tarih ve B.02.1.DİB.0.71.00.08/012-2306 Sayılı Yazısı.

DİBPDB, Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Dairesi Başkanlığı'nın 23.02.2000 Tarih ve B.02.1.DİB.0.12.00.01/0/239-264 Sayılı Din Hizmetleri Uzmanlarının Görevleri ile İlgili Yazısı.

DİBSGYY, Diyanet İşleri Başkanlığı Sınav, Atama, Nakil ve Görevde Yükselme Yönetmeliği. Resmi Gazete 23885 (23 Kasım 1999). Erişim 14 Haziran 2021.

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23885.pdf>

Diyanet İşleri Başkanı Sayın Mehmet Nuri Yılmaz'ın Batman İlimizde Yoğunlaşan İntihar Olayları İle İlgili Yaptığı Basın Toplantısı, (5 Ekim 2000), Erişim 07 Şubat 2006.

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/TURKHABER/2000/4ekim/T6.htm>

Diyanet İşleri Başkanlığı 2020 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara: 2021.

Doğan, Hıfzı. "Meslekî ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 30/1 (1997), 1-26.

Göle, Nilüfer. *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

GPBDİBAİP, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü. Türkiye: Gençlik ve Spor Bakanlığı - Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019. Erişim 19 Haziran 2021.

<https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Gen%C3%A7lik%20ve%20Spor%20Bakanlık%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Protokol%C3%BC.pdf>

İBGÇY, Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi. Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017. Erişim 15 Haziran 2021.

<https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/G%C3%B6rev%20ve%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Y%C3%B6nergesi.pdf>

Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı (Tarihçe-Teşkilat-Hizmet ve Faaliyetler). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 1999.

MEBYEKY, Millî Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği. Resmi Gazete 27587 (21 Mayıs 2010), Erişim 21 Haziran 2021. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/936.pdf>

METK, Millî Eğitim Temel Kanunu. Resmi Gazete 14574 (26 Haziran 1973). Erişim 16 Haziran 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14574.pdf>

Söylev, Ömer Faruk. *Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik - Alanları, İmkânları Ve Yöntemleri - (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)*. Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Şahin, Zuhâl Ağılkaya. *Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Dini Danışmanlık: Teori - Eğitim - Uygulama*. İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

ŞEEHUVİDK, Şeriye ve Evkaf ve Erkânı Harbiyei Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun (Kanun No. 429, 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340). Erişim 18 Haziran 2021.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200429.pdf

Şuayip Özdemir, “Türkiye’de Cezaevlerinde Din Eğitimi Uygulamasının Geçirdiği Aşamalar”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, İstanbul 2002, 2, 2002, 65- 78.

UMS, Ulusal Meslek Standartlarına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2019/18). Resmi Gazete 30929 1.Mükerrer (25 Ekim 2019). 17 Haziran 2021.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191025M1-2.htm>

Yaparel, Recep - Ev, Halit. “Din Hizmetleri Uzmanlarının Yeterliklerini Belirleme,” (Yayımlanmamış Bildiri), *Din Görevlilerinin Yeterlikleri Tartışmalı İlmî Toplantı 11-12 Mart 2004*, Kayseri.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin, 2006.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.
The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
